

International Journal of Language Academy

IJLA is refereed journal published every three months.

Researches about language, linguistics, language teaching and literature are included in IJLA.

All the liability, in terms of language, science and law, of the articles published belong to the authors but

www.ijla.net has the copyrights of the articles.

Under no circumstances can these articles be published and copied partially or fully without permission.

Publishing committee has its own free will to publish the articles submitted to the journal.

Articles that are submitted to the journal are not sent back.

IJLA, üç ayda bir yayınlanan uluslararası hakemli bir dergidir.

IJLA'da dil, dil bilim, dil öğretimi ve edebiyatla ilgili araştırmalara yer verilir.

IJLA'da yayınlanan tüm yazıların, dil, bilim ve hukukî açıdan bütün

sorumluluğu yazarlarına, yayın hakları www.ijla.net'e aittir.

Yayıncının yazılı izni olmaksızın kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde basılamaz,

çoğaltılamaz. Yayın Kurulu dergiye gönderilen yazıları yayınlayıp yayınlamamakta

serbesttir. Dergiye gönderilen yazılar iade edilmez.

Indexed by

Index Copernicus, MLA, ASOS Index, SOBIAD, Research Bible, Academic Keys, DRJI, CiteFactor, SiJournals, WorldCat, OAJI, İSAM, ISJ, Linguistics Abstracts Online, Akademik Dizin, Google Scholar, ROAD, GİGA Electronic Journals Library, WZB, Bibliothek Hamburg, The National Library of Finland, UBL, Arastirmax

Volume 3/4 Winter 2015

Oulu / Finland

**POSTPOSITION TEG AND IT'S VARIATION
IN CHAGATAY TURKISH**

Teg Edatı ve Çağataycadaki Varyasyonları Üzerine

B. Erdem DAĞISTANLIOĞLU¹

Abstract

Postpositions are functional structures that haven't any meanings when they are used alone. Postpositions form wordgroups by merging a noun and these wordgroups establish ties with various meanings with other word and wordgroups. In enclitic structures, they merge the word before them without stress. In this article, variations of "teg" in Chagatay Turkish and their reflections on written language are discussed. In the research, it is based on the examples identified from discussion of Yakini's "Ok Yayning Münazarası". Besides, the postposition above-mentioned is taken into consideration about not only its history, but also its usage in contemporary Turkish dialects. Also, findings in the work of Yakini are compared about similar phonetic change and its frequency of usage in Harezmi Turkish and pre-classical Chagatay Turkish. Phonetic changes in consonants of postposition of "teg" (-dek, -deg, -dek,...) are ground on, especially, its frequency of usage, by researchers. As a result of this study, in Yakini's works, the variations of preposition of "teg" arise from systematic consonances are determined. The postposition of "teg" is being used as particle form in contemporary Turkish dialects as well. In this study, by being inspired from usages of the postposition above-mentioned in Harezmi Turkish and pre-classical Chagatay Turkish, the effect of colloquial language on literary language is evaluated as well.

Key Words: *Postposition, teg, enclitic, Chagatay Turkish, Yakini.*

Özet

Edatlar, tek başlarına bir anlamı olmayan fakat isim soylu kelimelerden sonra gelip oluşturdukları kelime grupları ile cümledeki başka kelime veya kelime grupları arasında türlü anlam bağı kuran, görevli birimlerdir. Enklitik yapılar ise yer aldıkları kelime gruplarında vurgusuz olarak kendisinden önceki kelime ile birleşip bir vurgu birlikteliği meydana getiren unsurlardır. Bu makalede Türk dilinin tarihi ve çağdaş kollarında benzetme ilgisini kurmak için sıkça kullanılmış ve kullanılmakta olan enklitik bir edat, teg'in hem tarihi hem de çağdaş Türk lehçelerindeki kullanımları da göz önünde bulundurularak, Yakini'nin "Ok Yayning Münazarası"nda tespit edilen tanıklar ışığında Çağataycadaki varyasyonları ve bunların yazıya yansımaları değerlendirilmiştir. Yakini'nin eserindeki tanıklar, söz konusu edatın Harezmi Türkçesi ve Klasik Öncesi Çağatayca metinlerindeki benzer ses gelişimi göstermiş biçimleri ile kullanım sıklıkları bakımından da karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Teg edatının ilk ve son ses ünsüzlerindeki muhtelif ses değişimleri (deg/dek/dég/dék/dik, dey/day/diy/diy vb.), araştırmacılar tarafından, genellikle, kullanım sıklığına dayalı bir gelişme olarak açıklanmıştır. Bu çalışma sonucunda, teg edatının enklitik özelliğinden kaynaklanan varyasyonların bilhassa Yakini'nin eserinde ses uyumlarına bağlı olarak sistemli bir kullanıma sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmada, ekleşmiş biçimleriyle Çağdaş Türk lehçelerinde sıkça kullanılan teg edatının Harezmi Türkçesi ve Klasik Öncesi Çağataycadaki kullanımından yola çıkarak konuşma dilinin yazı dili üzerindeki etkisi de değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Edat, teg, enklitik, Çağatayca, Yakini.*

¹ Arş. Gör., Çukurova Üniversitesi, e-posta: erdemdgstn@gmail.com

Giriş

Eski Türkçenin *teg* edatı, Çağataycada *tég / dég* şeklinde, benzetme ve kıyaslama ilgisiyle isimlerin yalın, zamirlerin tamlayan ve yalın hâlleriyle kullanılmıştır. Türkçenin yazılı ilk verilerinden itibaren zamirlerle kullanımlarında ekleşme göstererek antâg, büntâgi vb. şekillerde yer almıştır. Klasik Öncesi Çağataycada *tég, dég/k* birlikte kullanılmışken Klasik Çağatayca metinlerinde *dég/k* şekli hâkim yapı hâlini almıştır. *Teg* edatı, Türk dilinin en eski metinlerinden itibaren kullanılagelen hem tarihî hem de çağdaş kollarında kelime > enklitik > ek sürecinde farklı görünüşleri tespit edilebilen bir birimdir.

Edatlar, tek başlarına bir anlamı olmayan, isim soylu kelimelerin ardı sıra gelip oluşturdukları kelime grupları ile cümledeki başka kelime veya kelime grupları arasında türlü anlam bağı kuran, görevli birimlerdir. *Takı, ilgeç, ilgiç, edât-ı lâhika* gibi terimlerle karşılanan edatlar üzerine araştırmacıların ortak görüşleri bu birimlerin *tek başlarına anlam taşımadıkları, dil bilgisi görevli bağımsız kelime ve şekilce kelime, işleyişçe isim çekimi ekleri oldukları, hâl ekleriyle ifade edilemeyen manalar için kullanıldıkları, oluşturdukları kelime gruplarında isim soylu kelimelere hâkim unsur oldukları* ve türlü anlam ilişkileriyle *geçici şekiller* oluşturduklarıdır (Deny, 1941, s. 570; Gencan, 1979, s. 438; Topaloğlu, 1989, s. 33; Banguoğlu, 2000, s. 385-386; Ergin, 2001, s. 365-366; Vardar, 2002, s. 120; Eckmann, 2003, s. 90; Korkmaz, 2007, s. 79; Korkmaz, 2009, s. 1052). Topaloğlu (1989, s. 33, 138), *bağımlı kelime* madde başında *bağlaç, takı ve ünlemleri* ele almış; Ergin ise (2001, s. 365-366) *edat* genel başlığı altında *ünlem edatları, bağlama edatları, son çekim edatları* kategorilerini oluşturmuştur.

Grönbech (2000, s. 30-31), kelimeler arası anlam bağları kuran yapıların oluşumunda sürekli yeni teşkilleri eklendiği ve bu kelimelerin (zarflar ve edatlar) -alıntılarının söz konusu olmadığı her yerde- isim ve fiil kategorilerinin söz varlığından anlam değiştirmesi sonucu ortaya çıktıklarını belirtmiştir. Vardar (2002, s. 120), *salt ilgeçlerin* sayıca az olduğunu, Türkçede ilgeçlerin kendilerinden önceki isim ve zamirlerle sık sık *tamlama* şeklinde kullanılıp iyelik eki aldıklarında isim gibi vazife gördüklerini ifade etmiştir.

Edatların kendilerinden önceki isim veya isim soylu kelimelerle bir araya gelip oluşturdukları edat grupları, diğer kelime ve kelime gruplarıyla türlü anlam bağları teşkil eden, sıfat ya da zarf olarak kullanılabilen, cümlede yüklem vazifesiyle de var olabilen birimlerdir (Korkmaz, 2007, s. 97; Topaloğlu, 1989, s. 138-139). Korkmaz (2009, s. 1053), edatları şekilce kelime, işleyiş bakımından ad çekimi ekleri niteliğinde yapılar olarak değerlendirmiştir. Her ne kadar isim çekim ekleriyle benzer vazife görseler de edatlar, oluşturdukları kelime gruplarıyla diğer kelime ve kelime grupları arasında çok daha zengin anlam ilgileri kurmaktadır (Banguoğlu, 2000, s. 386; Ergin, 2001, s. 348; Korkmaz, 2009, s. 1053). Ergin (2001, s. 365-366), hâl eklerinin sınırlılığı karşısında vurgusuz birimler olarak edatların ismin diğer bütün zarf hâllerini karşılayan ve vurguyu önceki kelimeye yönlendiren yapılar olduğuna işaret etmiştir.

Kelimedeki eke yani sentaktik birliktelikten morfolojik hâle geçen enklitik (sona sığınık) yapılar, vurgudan yoksun olan ve kendisinden önceki kelimeyle bir vurgu birimi oluşturan unsurlardır (Bussmann, 1996, s. 362; Öner, 1999, s. 10; Erdal, 2000, s. 41-42; Vardar, 2002, s. 178). Enklitikler, kelimedeki eke doğru ilerleyen ara birimler olarak değerlendirilebilirler. Türkçede leksem görünümüyle edatlar ise önlerinde yer aldıkları kelimelerle ses uyumuna girme eğilimi göstermeyen yapılardır. Bununla birlikte, Türkçenin tarihi ve çağdaş kollarında ekleşme eğilimi gösteren örneklerine de rastlanılmaktadır. Enklitik yapı olarak edatlar kullanım sıklığı, vurgu vb. nedenlerle kendilerinden önceki kelimelerle kaynaşarak ekleşme temayülü göstermektedirler.

Enklitik birim niteliğindeki edatların ekleşme süreçleri değerlendirildiğinde, Türkiye Türkçesi özelinde en beligin örneklerden biri *ile* edatındaki ekleşmedir: *ile* > {+IA} (Banguoğlu, 2000, s. 528; Ergin, 2001, s. 369; Korkmaz, 2009, s. 1054). Birlikte mütalaa edildiği kelimeyle sentaktik bir bağdan morfolojik bir bağa yönelen ve ilgili kelimenin ses özelliklerine uyum sağlayan edatların örneklerinden bir diğeri ise *tağı* > *tağı* > *dağı* > *dağı* > **daı* > ~**daa* > **da* > *da* / *de* veya *dağı* > **dak* > **dağ* > *da* seyrini gösteren *tağı* edatıdır (Tekin, 1958, s. 276-277; Özmen, 1987, s. 73-79). Türkçenin tarihi ve çağdaş kollarında, bunların haricinde de çok sayıda enklitik birimler yer almaktadır: Türkiye Türkçesinde - (y)ken, -(y)IA, -DXr, mX vd.; Kazakçada mA / bA / pA / mI / pI / bI / şe, -aq, -Av, -Ay, DA vd.; Tarihi Türk lehçelerinde *magat* > -mAt, -dAvUk / -dAyUk, çA, çU, erinç, erki, mA, ok, la vd. (Erdal, 2000; Nalbant, 2007; Ercilasun, 2008; İpek, 2009; Yıldırım, 2009; Sarı, 2010; Biray, 2013; Gül, 2015).

Edatların ekleşme süreçleri, Türkçenin en eski yazılı verilerinden bu yana takip edilebilen bir durumdur. Bu çalışmanın konusunu teşkil eden *teg* edatındaki ekleşme, Türkçenin çağdaş kollarında genellikle görülen bir özellik olmakla birlikte, söz konusu edatın ekleşmesinin Türkçenin tarihi lehçelerinde de var olduğu görülmektedir.

Türkçenin hem tarihi hem de çağdaş kollarında yalın hâldeki isimlerin üzerine gelen *teg* edatı, zamirlerle kullanımlarında yalın hâlin yanı sıra belirtme ve tamlayan hâllerini de istemektedir (Clouston, 1972, s. 475; Hacıeminoğlu, 1992, s. 35, 90-92; Tekin, 2000, s. 149-151; Li, 2004, s. 469; Erdal, 2004, s. 404).

Teg edatı üzerine yapılan çalışmalarda, aslında karşılaştırma ya da sınırlama görevinde kullanılan bir edat iken bu birimin zamanla benzetme anlamına doğru seyrettiği fikri hâkimdir (Deny, 1941, s. 570; Öner, 2003, s. 147-157). Deny (1941, s. 570), bu edatın Osmanlı Türkçesi içinde *limitatif ilgici* vazifesinden *gibi* anlamında bir *kıyaslama ilgicine* dönüştüğünü belirtmiş, Öner ise (2003, s. 147-157) *teg* ve *tegi* edatlarında aslen karşılaştırma işlevinden sınırlandırma işlevine geçişin varlığına değinmiştir. *Teg*, *tegi* ve *tegin* edatlarının müşterek bir kökten türediği ve vasıta hâli ile genişlediği tezi, genel kabul gören bir değerlendirmedir (Deny, 1941, s. 570; Hacıeminoğlu, 1992, s. 31-32, 94; Öner, 2003, s. 147-157; Li, 2004, s. 469; Yıldırım, 2009).

Türk dilinin tarihi lehçelerinde *teg* edatının görünümü ve seyri şöyledir:

Köktürkçede yalın hâldeki isim, iyelik üçüncü kişi eki almış isimlerin belirtme hâli ile zamirlerin belirtme hâli almış şekillerine gelen *teg* edatı; *antag* / *antäg* (< *anteg* < **anı teg*), *büntägi* (< **büntägi* < **bunı täg+i*) örneklerinde de kalıplaşmış biçimler olarak kullanılmıştır (Clouston, 1972, s. 349; Gabain, 2000, s. 93; Tekin, 2000, s. 149-151; Ergin, 2002, s. 145-147; Li, 2004, s. 457-469; Erdal, 2004, s. 404). *Sizintäg*, *büntägi* ve *antäg* kelimelerinden *antäg* tanığı, edattan eke geçiş aşamasında ünlü uyumunun tam olarak sağlanmamış görünümünü arz etmesi nedeniyle, *teg* edatının Köktürkçede ekleşme sürecini tamamlamadığı söylenebilir (Grönbech, 2000, s. 31; Erdal, 2004, s. 126). Araştırmaya konu olan edat Uygurcada, Köktürkçedekine benzer anlam ve hâl eki istemiyle kullanılmıştır (Li, 2004, s. 458).

Karahanlı Türkçesinde de *teg* edatı benzerlik ifadesiyle isimlerin yalın, zamirlerin yalın ve tamlayan hâli eki almış şekillerine bağlanmış ve bu edatın zamirlerin belirtme hâliyle kalıplaşmış hâlleri kullanılmıştır (Clouston, 1972, s. 349; Hacıeminoğlu, 1992, s. 91; Li, 2004, s. 458; Hacıeminoğlu, 2008, s. 92). Kâşgarlıda madde başı olarak yer alan bu edat, "benzetme edatı" manasıyla karşılanmış, *ol andağ teg* "o, onculayın, ona benziyor" tanığına yer verilmiştir (Atalay, 1998b, s. 155; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014, s. 411).

Harezmi Türkçesinde "gibi" anlamıyla tespit edilen *teg* / *tæg* edatı, yalın hâldeki isimlere, tamlayan hâlindeki zamirlere getirilmiş, bazı zamirlerle kalıplaşmış şekillerde

kullanılmıştır (Clauson, 1972, s. 349; Li, 2004, s. 459). Söz konusu edatın Kıpçakçada - Harezmi Türkçesindeki benzer görev, anlam ve kullanım alanında- *tég, deg/k, dey* şekilleri saptanmıştır (Hacıeminoğlu, 1992, s. 92; Karamanlıoğlu, 1994, s. 112; Li, 2004, s. 459).

Eski Anadolu Türkçesinde yalın hâldeki isim ve tamlayan hâlindeki zamirlere, benzetme ilgisi için *dek / tek* edatının kullanıldığı, bu edatla ilgili olarak *nite* “nasıl” ve *tegi / degi(n)* yapılarının var olduğu görülmektedir (Hacıeminoğlu, 1992, s. 93; Timurtaş, 1994, s. 103; Tietze, 2002, s. 580; Li, 2004, s. 459; Tiken, 2004, s. 44). Deny (1941, s. 570), aslında kıyaslama edatı olup sınırlama anlamıyla Osmanlı Türkçesinde var olduğunu belirttiği *tek* (dek) edatının, kıyaslama vazifesiyle çok nadir kullanıldığını ifade etmiş ve *şark tesirine* bağladığı Fuzuli'nin dilinden örnek vermiştir: *kand-ı mükerrer tek leziz* “katmerli nebat şekeri gibi lezzetli”.

Çağataycada benzetme ve kıyaslama ilgisiyle isimlerin yalın, zamirlerin yalın ve tamlayan hâllerile, Nevâyi öncesi dönemde *tég, deg/k* ve bundan gelişmiş bir yapı olarak *tégi(n)* iç içe iken Nevâyi dönemi ve sonrasında genel kullanım olarak *deg/k* edatının esas alındığı görülmektedir (Clauson, 1972, s. 349; Hacıeminoğlu, 1992, s. 35; Bodrogligeti, 2001, s. 72-73; Eckmann, 2003, s. 90-91; Li, 2004, s. 460).

Türk dilinin tarihi lehçelerinde olduğu gibi çağdaş kollarında da *teg* edatı ve onun ekleşmiş şekillerinin kullanımına çok geniş bir alanda rastlanılmaktadır:

Özbekçede eşitlik hâli ifade etmek için yalın hâl üzerine veya kalıplaşmış zamirlerde belirtme, diğerlerinde yalın ve tamlayan hâli üstüne gelen {-dây} ve {-dek} (Coşkun, 2000, s. 94; Öztürk, 2005, s. 37; Bodrogligeti, 2003, s. 80; Li, 2004, s. 463); Uygurcada benzerlik ifade eden çekim edatları kategorisinde “gibi, kadar, yaklaşık” anlamıyla *däk* ve *täk* biçimimleri, yalın hâldeki isim ve zamirlerle, kalıplaşmalarda belirtme hâlindeki zamirlerle kullanılmaktadır (Li, 2004, s. 463; Yazıcı, 2007, s. 413).

Azerbaycan Türkçesinde *täk, täki* “gibi” (Li, 2004, s. 461; Kartalhoğlu ve Yıldırım, 2007, s. 214); Türkmencede *dek, tek, dej, däj*in “gibi” (Clark, 1998, s. 409; Söyegov vd., 1999, s. 468-481; Hanser, 2003, s. 63-64; Li, 2004, s. 462; Kara, 2007, s. 280); Horasan Türkçesinde {-däg} “gibi” ve Güney Oğuzcasında *täki, täkin, takin* “gibi” yapıları kullanılmaktadır (Li, 2004, s. 462). Bu edat Türkçede *nitekim* “gerçekten, nasıl ki, hakikaten” sözcüğü ile Türkçenin ağızlarında *tek, teki, tekin* “gibi” şekillerinde yaşamaktadır (Li, 2004, s. 461).

Teg edatı, Türkçenin çağdaş Kıpçak grubunda da varlığını sürdürmektedir. Kazakçada ekleşmiş hâlde ve isim soylu kelimelerden karşılaştırma ve benzetme ilgisiyle “gibi, kadar” anlamlarında sıfatlar türeten {-DAY}, {-DAYIn} (Öner, 1998, s. 139; Kara, 2002, s. 25-31; Li, 2004, s. 464; Koç ve Doğan, 2004, s. 190); Kırgızcada eşitlik ifadesiyle {+DAY}, {+DOY} (Öner, 1998, s. 139; Li, 2004, s. 467; Başdaş ve Kutlu s. 115; Çengel, 2005, s. 177); Tatarcada {-DAY} “gibi, kadar”, Kırım Tatarcasında {-day}, {-dayın} “gibi”, Baraba Tatarcasında {-DAW}, {-dAY}, {-diy}, {-di} (Öner, 1998, s. 139; Li, 2004, s. 463-466); Başkurtçada “gibi” ifadesiyle {-DAY}, {-zAY}; Karakalpakça ve Nogaycada “gibi, kadar” anlamıyla {-DAY}; Kumukçada “gibi” anlamıyla {-DAY}; Karaycada {-diy} ve {-di} “gibi” kullanılmaktadır (Li, 2004, s. 464-466).

Eski Türkçenin *teg* edatı Tuvacada *deg* “gibi, kadar” (Li, 2004, s. 468; Ölmez, 2007, s. 136; Arıkoğlu, 2007, s. 1213), Karagaşçada *deg/teg*, Yakutçada *haydah* “nasıl, ne gibi”, Dolgancada *kaydak, kaydäk, kaytak* “ne gibi, nasıl”, Hakaşçada {-DAG}, Şorcada {-Dıg}, Sarı Uygurcada {-Dag}, Altaycada {-DIY} biçimlerinde yaşamaktadır (Li, 2004, s. 467-469). Halaççada *täki / täkin* biçiminin yanı sıra *nätäg, nätäy* “nasıl, niçin” kullanımları da mevcuttur (Doerfer, 1988, s. 94; Li, 2004, s. 469).

İnceleme

Bu çalışmanın amacı, Türkçenin en eski yazılı verilerinden itibaren varlığı ve ekleşme sürecini göz önünde bulundurarak *teg* edatının Klasik Öncesi Çağataycadaki veriler doğrultusunda ekleşme süreci ve konuşma dilinin yazı diline etkisini ortaya koymaktır. Eckmann'ın tasnifinde yer alan Klasik Öncesi Çağatayca dönemi, takriben 15. yüzyılın başlarından Nevâî'nin ilk divanını tertibine kadarki zamanı işaret eder ki bu dönemin eserleri, Harezmi Türkçesi verileriyle iç içe özellikler gösterir vaziyettedir. Klasik Öncesi Çağataycanın edipleri *Sekkâkî*, *Lutfî*, *Gedâî*, *Ahmedî* ve *Yakînî*'dir (Eckmann, 2003, S. 17).

Çağatayca, Osmanlı Türkçesi ile birlikte Türk dilinin tarihî süreçteki en geniş coğrafi alana yayılmış kollarından biridir. İçinde birçok farklı Türk lehçesini barındırmasının yanı sıra siyasi gelişmeler ve klasikleşme sürecinin sonucu olarak, konuşma dilinin ötesinde, genel bir anlaşma sağlayıcı hüviyetinde yazı diline dönüşmüştür. Johanson (2002, s. 71-79), Çağatayca özelinden yola çıkarak "bu tür yazı dilleri, belli coğrafi bölge ve sosyal tabaka özellikleri taşısalar bile, görevleri dolayısıyla ağızlar üstüdür" yargısıyla yazı dilinin genel kabul esasını vurgulamıştır. Bu tür dillerin *yapma* bir dile büründüğünü ve konuşma dili ile yazı dili arasındaki karşılıklılaşma rağmen *ses dilinden* koptuğunu belirten araştırmacı, buna karşılık, çağdaş yazı dillerinin aksine tarihi Türk yazı dillerinde müellif ve müstensihinin konuşma dilinin, her devir ve türde metne yansımaları ve bu tutumun her seferinde yeni varyantlar doğurduğunu ifade etmiştir.

Eski Türkçenin *teg* edatı, Harezmi Türkçesi metinlerinin genelinde *teg / tég*, Klasik Öncesi Çağatayca eserlerinde ise *tég*, *dég/k* şeklinde kullanılmış, zamirlerle kullanımlarında ekleşme eğilimi göstererek *andağ/k*, *mundağ/k* ve *şundağ/k* gibi şekilleri doğurmuştur. Çağatayca metinlerde söz başı ötümsüzünün ötümlüleşmesinde kullanım sıklığının ve birlikte mütalaa edildiği kelimelerin son seslerinin tesiri, yazıda da edatın kendisinden önceki kelimeyle bitişik ve ayrı yazılmasıyla farklı bir kullanım şeklini ortaya çıkarmıştır. Harezmi Türkçesi verileriyle birlikte ele aldığı Çağatayca için Bodroglıoğlu (2001, s. 50), söz konusu edatın *teg* biçimlerinin yazımda, genellikle ayrı olmalarının dikkat çekici olduğunu ifade etmiş, Emirî'nin *Deh-nâme'si* ile Harezmi'nin *Muhabbet-nâme'sinden* örnekler vermiştir: su *teg*, köz *yaşınğ teg*, *nazar teg*, *perî teg*, 'Ali *teg* vd.

Harezmi Türkçesi eserlerindeki, istisnalar hariç *teg / tég* görünümünün aksine Klasik Öncesi Çağatayca metinlerinde bu edatın söz başı ünsüzünün ötümlüleşmesi söz konusudur. Harezmi Türkçesi eserlerinden *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Nehcü'l-Ferâdis* ve *Mü'mü'l-Mürîd*'de *teg* edatının söz başı ünsüzünün ötümlüleştiği tanık yoktur. Rabgüzi'nin *Kıyasü'l-Enbiyâ'sında* (KE) ise 196 *teg*, 17 *deg* kullanımı tespit edilmiştir. Hem ötümlüleşmiş yeni şekil hem de *teg* kullanımlarında düzenli ve anlamlı bir ötümlüleşme saptanamamış, özellikle zamirlerin yalın ve tamlayan hâliyle *deg* kullanımlarında bitişik yazımın tercih edildiği görülmüştür:

KE 80v/8 evni közgü *deg* yaruğ kıldı; KE 83r/10 yüzi kavarmış yargak *deg*; KE 83r/11 eki erinleri Habeşi erinleri *deg*; KE 87v/16 ağu bérîp öltürür *deg*; KE 108v/2 têmîş *deg*; KE 111r/15 kün *deg* kıymıyur erdi; KE 111v/20 kün *deg* yaruğ közlerni; KE 153r/21 *seninğ-deg*; KE 198v/4 *anınğ-deg*; KE 208v/1 *sen-deg*; KE 209v/1 kün tuğar *deg*; KE 209v/4 *sen-deg*; KE 210v/6 ısığ sudın çıkmış *deg*; KE 213r/2 yüklemiş *deg*; KE 217v/13 bayak *deg*; KE 219r/2 erenler *deg*; KE 219r/17 *men-deg*.

Klasik Öncesi Çağatayca dönemini temsil eden *Gedâî*, *Lutfî* ve *Mevlânâ Sekkâkî'nin Divân'ları*, *Ahmedî'nin Telli Sazlar Münâzarası*, *Yakînî'nin Ok Yaynıng Münâzarası* adlı eserlerindeki *tég - dég* kullanımları incelendiğinde şu veriler elde edilmiştir:

Gedâ'nin *Divân*'ında (GD) 7 tég, 4 dék, 2 dek kullanımı saptanmıştır. Bu tanıklarda anlamlı bir ötümlenme tespiti edilememiştir:

GD 2/3 sening tég; GD 5/5 zunnâr tég; GD 7/3 munung tég; GD 54/4 cân-ı şîrin tég; GD 58/6 sên tég; GD 119/3 hâma tég; GD 218/5 sening tég; GD 53/3 sên dék; GD 59/1 lâla dék; GD 61/6 aning dék; GD 219/4 aning dék; GD 7/1 kimde [dur] bâre *sening dek* şö-i dilbar dünyada; GD 53/2 kim ki körgüzse halilullah dek işbât-i qadam.

Luftî'nin *Divân*'ında (LD) *tég* 245, *teg* 2, *dék* 26, *dek* 7 kez kullanılmıştır. Bu eserde, *teg* edatının söz başı ünsüzünün /t/ veya /d/ olması ile ilgili, düzenli bir ötümlenme görülmemektedir. Edatın *dék* ve *dek*'li kullanımlarında ise yalnızca iki örnekte ötümlenmesine aykırılık saptanmıştır: LD 132 *seper ok dék* çemen içre tümen hargâh-ı sulţânî; LD 1226 köter nişân ki *uçmağ dek* işikinde.

Luftî *Divân*'ında tespit edilen diğer *dék* ve *dek*'li kullanımlar şunlardır: LD 90 türk neslidin aning *dék* şâh-zâde toğmadı; LD 100 siz aning *dék* pâdişehning nakdı siz kim uşbu kün; LD 122 muning *dék* kirek irmişür bu ilge bi-bedel zâtıng; LD 126 aning *dék* barmış irdi tapmayın bu derd demânî; LD 365 bigâneler *dék* ötme vü bu aşınanı kör; LD 833 ya *dék* boyumnu igdi kaşing bâr-ı gam bile; LD 834 ol köz ki türkler *dék* işi talamak imiş; LD 912 ki gül *dékdür* yaşam hecr ilgidin çäk; LD 916 sening *dék* kimde bardur dâmen-i pâk; LD 1106 tâ-be-key bolğay munung *dék* biser ü sâmanlıgım; LD 1111 ki munda hıızr *dék* âb-ı beka tiley kildim; LD 1193 aning üçün sening *dék* cânâ kildim; LD 1265 luftî sözi dür *dék* kilür ol tiş sıfatıda; LD 1268 reftar ile bir yolu muning *dék* dağı oğşaş; LD 1270 sen *dék* şanem körmedi luftî çağatayda; LD 1275 sünbül saçını körgeli gül *dék* yüzi üzre; LD 1280 "aklındın azar mısır ili *dék* kim seni körse; LD 1396 könglümüzni gönce *dék* ağzıng turur kan eylegen; LD 1633 nâr *dék* yanğakıng şu'lesin sin körgüzüp ağıyârğa; LD 1800 körüp ol serv ü gül *dék* hadd u kaddıngni çemenlerde; LD 1813 zülfi *dék* aşüfte-ţali min kamerning devride; LD 1815 kim sening *dék* taş bağrılık dil-rübâğa uçardı; LD 2317 ol ki hüsnüngni munung *dék* "âlem-ârâ eyledi; LD 2479 kaysı "âşık kim munung *dék* yüz körer; LD 2721 gül *dék* küler çırayına bir kün yolukmadın; LD 407 mihrâb *dek* kaşına nazar kılğalı biri; LD 1053 tağ *dek* "âşıkni köydürdüng bu şîrinlik bile; LD 1223 şeker *dek* ağzını beste didim yaman kıldım; LD 1769 sakla yüzüngni közğü *dek* ildin nefes itip; LD 2090 uğrın bakıp köngül *dek* cânımni aldı bardı; LD 2169 benefşe sünbülünü kördü müşğ hırmeni *dek*.

Mevlânâ Sekkâkî'nin *Divân*'ında (SD) 118 kez *tég*, yalnızca iki tanıkta *dék* kullanımı saptanmıştır:

SD 114 ming hile birle düşmeninğ kaçsa, niçe kim *tülkü dék*; kirgüsi ahır pençenge, kavğuçı çün arslan irür; SD 131 artsun yengi *ay tig* sening kün kelmişçe devleting; hem *tolun ay dék* iksügey, her kim anğa pejmân irür.

Ahmedî'nin *Telli Sazlar Münâzarası*'nda (TM) 7 kez *dék*, 3 kez de *tég* kullanımı tespit edilmiştir. Bu tanıklar, sistematik bir kullanımı işaret etmemektedir:

324a/8 *Ŧanbûra dék* yüzni kılay pâymâl; 324b/6 dedi, "*Mening tég* kanı bir pîr-i kâr?"; 325a/1 *Ŧanbûra dék* cumrî-i bâzarını; 325a/9 Dedi, "*mening dék* kanı bir turfa cân?"; 326a/7 *Ŧanbûra tég* nâkas u nâadamî; 326b/1 Lék hâkikatda *sening dék* lavand; 326b/9 *Ŧah-i parî dék* kişi dur hamdamim; 326b/11 *Ŧanbûra dék* nâkas-i rusvâni kör; 327a/2 Körmadi davrân közi *sen dék* hasis; 328a/6 *Ŧanbûra tegining* sözi, Ustâd-i Kâr!

Klasik Öncesi Çağataycanın diğer eserlerinden farklı olarak Yakîni'nin *Ok Yaynıng Münâzarası*'nda (OM) hem *tég* hem de *dék*'li kullanımların düzenli biçimde ötümlenme uyumuna bağlı bir seyir takip ettiği, tanımlayan hâli almış zamirlerle kullanımında da bitişik yazımın esas alındığı tespit edilmiştir:

- OM 314a-4 bende **şafak tég** kan yığlap
- OM 314a-6 çarh-nın **oğı dék** pāyesi kök-ke yétip-tür
- OM 314a-7 eger at **mununġ-dék** haddin aša (8) çalık bolmasa
- OM 314b-7 bir kün bir neçe (8) şahib-i tarık, ehl-i kabza, atımcı yigit-ler, **ya dék** meclis esbābın kırup (9) ve **ođ tég** mahfilni tüzüp
- OM 315a-8 yanınġ karıġan çağında bu sözler kulaġıġa (9) yetkeç aġzı **yelim dék** yelmeşip
- OM 315a-11 **mununġ-dék** yüz-siz söz ayıttınġ
- OM 315b-2 taħammül (3) bābında **anınġ-dék** tür mēn
- OM 315b-10 ma'rifet maşrıķını **ķuyaş tég** yaruttı
- OM 316a-3 ibādet tarıkında **melāike dék** evvel-i ömrüm-din āhır-ġa deġrū rukūda (4) dur mēn
- OM 316b-3 mēninnġ yüzüm-de (4) **mununġ-dék** da'va-lar kılur-sen
- OM 316b-6 ve her kaçan yezdān-baħş cengine tüş-senġ eğri-likinġ-ni körüp (7) üd tég otka tutup **rebāb dék** kulaġınġnı tolġar
- OM 316b-9 eger haťa kılсанġ öldürür **ķişi-ler** (10) **dék** boynunġġa kiriş salurlar
- OM 317a-10 eger taġlar (11) arasında ceylān közlük moġol-çin ve hıtayi-larınġ **nāveki dék** [317b]-(1) ırġalı-nınġ kolġa tikilem
- OM 317b-8 yana **çarasun dék** yigitler meydānda (9) mēninġ kanatım birle uçarlar
- OM 318b-4 bir başak üçün her büte-ninġ tübinde (5) **ķūşe-çin-ler dék**
- OM 319a-4 basa şeyh-i feşāhat ki gülistān-da **bülbül dék** hezār-destānı bardur
- OM 319a-11 yana h'āce selmān **şemşād dék** rāst [319b]-(1) lıġmını körüp
- OM 319b-4 cānım fedā bolsun sēninġ ġamzenġ oķına neçe kim her neçe kaşınġ ēġmesi **ođ tég** boyumnu ya kılur
- OM 320a-9 oķ sehmi-din **mununġ-dék** ēkki bükülüp (10) tür mēn
- OM 320a-11 ēmdi tengri üçün bizinġ aramızda ġakem bolup [320b]-(1) **ġākim-ler dék** bu baħş-ni ayırt-ķıl
- OM 320b-1 kiriş bu söz-ni ēşitkeç ġām(2)lġıdın piç u tāb urup semen-büy-lar **sünbüli dék** özige tolġanıp
- OM 320b-8 oķ alarnı **ōzi dék** rāst saġınıp ilgeri bargaç
- OM 320b-9 oķ-nunġ aġzı tola kan bolup **nārvan** (10) **dék** tüben ķara yerge kirdi
- OM 320b-10 ve bu münāzaradın maķşūd ol kim bu devrnünġ (11) kec-tāb^c-ları-nınġ kaşında her kim **ya dék** eğri bolsa
- OM 321a-1 ve her kim **ođ tég** rāst bolup tüz yörüse **yaķını dék** (2) yırak tüşer

Metinde yalnızca iki tanıkta, ötüm uyumuna aykırı olarak *tég* kullanılmıştır: OM 316b-6 ve her kaçan yezdān-baħş cengine tüş-senġ eğri-likinġ-ni körüp (7) **üd tég** otka tutup rebāb dék kulaġınġnı tolġar; OM 317a-8 basa her ķayda **sēvir tég** kanatımını (9) yaysam. Bu durum -tég > dék gelişmesinde eskicil biçimin kullanımı- yazı dilinin ölçünlü şeklinin yazıcı üzerindeki tesirinin devam ettiğini yani yazı dilinin konuşma dilini örttüğünü

göstermektedir. OM 316b-6 ve 316b-7'de, peş peşe satırlarda hem *tég* hem de *dég* kullanımının olduğu da görülmektedir.

Sonuç

Türkçenin tarihi yazmalarında müellifin ve bilhassa farklı dönemlerde değişik kalemlerden çıkan eserlerde müstensihinin özgün metne kendi ağız özelliklerini yansıttığı bilinmektedir. Üzerinde çalışılan *tég* / *dég* edatı için, Klasik öncesi Çağatayca metinlerinde yazıcının metne konuşma dili özelliklerini yansıttığı, eserlerde ölçünlüleşmenin tam anlamıyla görülmediği söylenebilir. Çağatayca, Nevâî ile birlikte klasik evresine geçip ölçünlü bir yazı dili özelliği göstermiş ve onu kullananların lehçe özelliklerini büyük oranda örten bir hâl almıştır. 19-20. yüzyıllardan itibaren kullanıcılarının kendi lehçelerini birer yazı diline dönüştürme süreçleri ile birlikte örtülü olan bu özellikler, yeni yazı dillerinin içinde yer bulmağa başlamıştır. *Teg* edatı özelinde bu gelişme, yeni yazı dillerinde ses uyumlarına girmiş, ekleşmiş veya enklitikliğini sürdürmüş biçimlerin ölçünlüleşmesi şeklinde zuhur etmiştir: Özbekçede {-dây} ve {-dek}, Uygurcada *dāk* ve *tāk* edatları, Türkmencede *dek*, *tek*, *dej*, *däyin*, Kırgızcada {+DAy}, {+DOy} vd.

Bu çalışmada *teg* edatının, Türkçenin tarihi ve çağdaş kollarındaki durumu göz önünde bulundurularak söz başı ünsüzünün ötümlüleşme sürecine değinilmiş, Klasik Öncesi Çağatayca verilerinden yola çıkarak metinlerarası kıyaslama gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular, vurgusuz olup vurguyu kendisinden önceki kelimenin son hecesine yönlendiren ve kullanım sıklığı göz önünde bulundurulup imlada da bilhassa öncesindeki zamir ile bitişik yazılan *tég* edatının Yakini'nin *Ok Yaynıng Münazarası*'nda iki tanık haricinde sistematik bir biçimde ötümlüleşmesine uygun hâlde, *tég* / *dék* şekillerinde yazıldığını göstermektedir. Eserde ötümlüleşmesine aykırı olan iki tanıkta ise *tég* kullanımı yani ölçünlü görülen dil özelliğinin devam ettirildiği saptanmıştır.

Yapılan bu çalışmada, *Ok Yaynıng Münazarası*'nda metni yazan kişinin -her ne kadar Çağatayca, tıpkı Osmanlı Türkçesi gibi ölçünlü bir yazı dili görünümü taşısa da- konuşma dilindeki kullanımlarının yazıya yansıdığı tespit edilmiştir. Tarihi Türk lehçelerinin ürünlerinde, enklitik yapılar olarak edatlarda kullanım sıklığı, vurgu durumu ve ötümlüleşmesi gibi ses olayları, kelimeden eke bir seyri belirlemekte, Klasik Öncesi Çağatayca metni olarak *Ok Yaynıng Münazarası*'ndaki *tég* / *dék* kullanımı da bu gelişimi, belirli bir düzen dâhilinde barındırması bakımından kıymet arz etmektedir.

KAYNAKLAR

- Arıkoğlu, E. (2007). "Tuva Türkçesi". *Türk lehçeleri grameri*, Ankara: 1. Baskı Akçağ Yayınları: 886, ss. 1149-1228.
- Ata, A. (1997). *Nāşırü'd-Dîn Bin Burhānū'd-Dîn Rabğüzî Kışaşü'l-Enbiyā (Peygamber Kıssaları) I Giriş- Metin- Tıpkıbasım*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 681-1.
- Ata, A. (1997). *Nāşırü'd-Dîn Bin Burhānū'd-Dîn Rabğüzî Kışaşü'l-Enbiyā (Peygamber Kıssaları) II Dizin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 681-2.
- Ata, A. (1998). *Nehcū'l-Ferādīs III Dizin- Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 518.
- Atalay, B. (1998a). *Divanü Lügat-it-Türk tercümesi I*. Ankara: 4. Baskı Türk Dil Kurumu Yayınları: 521.

- Atalay, B. (1998b). *Divanü Lügat-it-Türk tercümesi III*. Ankara: 4. Baskı Türk Dil Kurumu Yayınları: 523.
- Atalay, B. (1998c). *Divanü Lügat-it-Türk dizini- Endeks*. Ankara: 4. Baskı Türk Dil Kurumu Yayınları: 524.
- Banguoğlu, T. (2000). *Türkçenin grameri*. Ankara: 6. Baskı Türk Dil Kurumu Yayınları: 528.
- Başdaş, C., ve Abdülmukaddes, K. (2004). *Kırgız Türkçesi grameri*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Yayınları.
- Biray, N. (2013). "Kazak Türkçesinde Enklitikler". *Prof. Dr. Leyla KARAHAN Armağanı* içinde, 259-281, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Bodrogligeti, A. J. E. (2001). *A grammar of Chagatay*. Muenchen: Lincom Europa.
- Bodrogligeti, A. J. E. (2003). *An academic reference grammar of modern literary Uzbek Vol. 1*. Muenchen: Lincom Europa.
- Bodrogligeti, A. J. E. (2007). *Orta Asya Türk hicvinin bir şaheseri: Ahmedi'nin telli sazların münâzarası*. Çev. Ayşe Gül Sertkaya, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi 2006, C. XXXV Ayrı Baskı.
- Bussmann, H. (1996). *Routledge dictionary of language and linguistics*. Çev. Gregory Trauth ve Kerstin Kazzazi, London and New York: Routledge.
- Clark, L. (1998). *Turkmen reference grammar*. Wiesbaden: Harrassowitz.
- Clauson, G. (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth-century Turkish*. Oxford.
- Coşkun, V. (2000). *Özbek Türkçesi grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 752.
- Çengel, H. K. (2005). *Kırgız Türkçesi grameri- Ses ve şekil bilgisi*. Ankara: 1. Baskı Akçağ Yayınları: 700.
- Deny, J. (1941). *Türk dili grameri (Osmanlı Türkçesi)*. Çev. Ali Ulvi Elöve, İstanbul: Maarif Matbaası.
- Doerfer, G. (1988). *Grammatik des Chaladsch*. Wiesbaden: Harrassowitz.
- Eckmann, J. (1971). *The Divān of Gadā'ī*. Indiana University Publications Uralic and Altaic Series: 113.
- Eckmann, J. (1995). *Nehcü'l-Ferâdis I Metin- II Tıpkıbasım*. Yayınlayanlar: Semih Tezcan, Hamza Zülfikar, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 518.
- Eckmann, J. (2003). *Çağatayca el kitabı*. Çev. Günay Karaağaç, Ankara: 1. Baskı Akçağ Yayınları: 456.
- Eraslan, K. (1999). *Mevlâna Sekkâkî divanı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 720.

- Ercilasun, A. B. (2008). "La Enklitiği ve Türkçede bir pekiştirme Enklitiği Teorisi". *Dil Araştırmaları Dergisi*, S. 2, ss. 35-56.
- Ercilasun, Ahmet B., ve AKKOYUNLU Ziyat (2014). *Kâşgarlı Mahmud Divânu Lugâti't-Türk Giriş - Metin - Çeviri - Notlar - Dizin*. Ankara: 1. Baskı Türk Dil Kurumu Yayınları: 1120.
- Erdal, M. (2000). "Clitics in Turkish", *Studies on Turkish and Turkic Languages, Proceedings of the Ninth International Conference on Turkish Linguistics* (Edited by Aslı Göksel and Celia Kerslake), Lincoln College, Oxford, August 12-14, 1998, Wiesbaden, ss. 41-48.
- Erdal, M. (2004). *A Grammar of old Turkic*. Leiden: E. J. Brill.
- Ergin, M. (2001). *Edebiyat ve eğitim fakültelerinin Türk dili ve edebiyatı bölümleri İçin Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Ergin, M. (2002). *Orhun Abideleri*. İstanbul: 28. Baskı Boğaziçi Yayınları: 95.
- Ersoy, H. Y. (2007). "Yeni Uygur Türkçesi". *Türk Lehçeleri Grameri*, Ankara: 1. Baskı Akçağ Yayınları: 886, ss. 355-428.
- Gabain, A. V. (2000). *Eski Türkçenin grameri*. Çev. Mehmet Akalın, Ankara: 3. Baskı Türk Dil Kurumu Yayınları: 532.
- Gencan, T. N. (1979). *Dilbilgisi*. Ankara: Gözden Geçirilmiş 4. Baskı Türk Dil Kurumu Yayınları: 418.
- Grönbech, K. (2000). *Türkçenin yapısı*. Çev. Mehmet Akalın, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları: 609.
- Gül, M. (2015). "Kutadgu Bilig'de Enklitik Edatları". *The Journal of Academic Social Science Studies*, S. 34, ss. 403-416.
- Hacıeminoğlu, N. (1992). *Türk dilinde edatlar*. İstanbul: 4. Baskı Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: 193.
- Hacıeminoğlu, N. (2008). *Karahanlı Türkçesi grameri*. Ankara: 3. Baskı Türk Dil Kurumu Yayınları: 638.
- Hanser, O. (2003). *Türkmence el kitabı*. Çev. Zuhâl Kargı Ölmez, İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 17.
- İpek, B. (2009). "Divânu Lugâti't-Türk'te geçen Enklitik edatları". *Turkish Studies*, C. 4/3, ss. 1200-1212.
- Johanson, L. (2002). "Türk yazı dillerinin ve yazı sistemlerinin geçerliliğine dair". Çev. Mustafa Uğurlu, *Türkbilg*, 2002/4 Ekim, ss. 71-79.
- Kara, D. S. (2002). *Kazak*. Muenchen: Lincom Europa.

- Kara, M. (2007). "Türkmen Türkçesi". *Türk lehçeleri grameri*, Ankara: 1. Baskı Akçağ Yayınları: 886, ss. 231-290.
- Karaağaç, G. (1997). *Lutfi divanı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 687.
- Karaağaç, G. (2009). Edat üzerine düşünceler. *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, S. 5, ss. 157-169.
- Karamanlıoğlu, A. F. (1994). *Kıpçak Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 579.
- Kartallıoğlu, Y., ve Yıldırım, H. (2007). "Azerbaycan Türkçesi". *Türk Lehçeleri Grameri*, Ankara: 1. Baskı Akçağ Yayınları: 886, ss. 171-230.
- Koç, K., ve Doğan, O. (2004). *Kazak Türkçesi grameri*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Korkmaz, Z. (2007). *Gramer terimleri sözlüğü*. Ankara: Genişletilmiş 8. Baskı Türk Dil Kurumu Yayınları: 575.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi grameri-şekil bilgisi*. Ankara: 3. Baskı Türk Dil Kurumu Yayınları: 827.
- Li, Y. (2004). *Türk dillerinde sontakılar*. İstanbul: 1. Baskı Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 40.
- Ölmez, M. (2007). *Tuvinischer Wortschatz mit alttürkischen und mongolischen Parallelen - Tuvacanın sözcüğü eski Türkçe ve Moğolca denklemleriyle*, Wiesbaden: Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica, Harrassowitz Verlag.
- Öner, M. (1998). *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 703.
- Öner, M. (1999). "Türkçede edatlı (sentaktik) isim çekimi". *Türk Dili*, S. 565, ss. 10-18.
- Öner, M. (2003). "Edatların karşılaştırma ve sınırlandırma bağlantıları". *Türk Dili Araştırmaları Yılı- Belleten 1999*, S. 42, ss. 147-157.
- Özkan, N. B. (2007). "Moğolca-Türkçe bir Enklitik (Ek-Edat): magat>MAt". *International Journal of Central Asian Studies*, C. 11-1, ss. 37-51.
- Özmen, M. (1987). "da/ de bağlama ve kuvvetlendirme edatının türeyişi". *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 4, ss. 73-79.
- Öztürk, R. (2005). *Özbek Türkçesi el kitabı*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Sarı, M. (2010). "Karışık dilli eserlerde kelime>Enklitik>Ek sürecinde bir biçim birimi: -dAvUK / -dAyUK". *Turkish Studies*, C. 5/1, ss. 594-615.
- Sertkaya, A. G. (2005). "Yakini'nin ok yayning münâzarası (Giriş-Metin-Çeviri-Açıklamalar-Tıpkıbasım)". *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. XXXIII Ayrı Baskı.

- Söyegov, M., Borcakov, A., Sarihanov M., Hocayev, B., ve Ārnazarov, S. (1999). *Türkmen dilinin grammatikasy-Morfologiya*. Aşgabat.
- Tekin, T. (1958). “da/ de bağlayıcısının türeyişi”. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C VII, S. 78, ss. 276-277.
- Tekin, T. (2000). *Orhon Türkçesi grameri*. Ankara: 1. Baskı Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 9.
- Tekin, T. (2008). *Orhon Yazıtları*. Ankara: 3. Baskı Türk Dil Kurumu Yayınları 540.
- Tietze, A. (2002). *Tarihî ve etimolojik Türkiye Türkçesi lugatı 1. Cilt*. İstanbul: 1. Baskı Simurg: 56.
- Tiken, K. (2004). *Eski Türkiye Türkçesinde edatlar, bağlaçlar, ünlemler ve zarf fiiller*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 837.
- Timurtaş, F. K. (1994). *Eski Türkiye Türkçesi XV. yüzyıl gramer- metin- sözlük*. İstanbul: Enderun yayınları: 42.
- Topaloğlu, A. (1989). *Dil bilgisi terimleri sözlüğü*. İstanbul: 1. Baskı Ötüken Yayınları: 207.
- Toparlı, R. ve Iğın, A. (2006). *Mehmet Sadık Üss-i Lisân-ı Türkî*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 867.
- Toparlı, R., ve Argunşah, M. (2008). *Mü'înu'l-mürîd*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 925.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: Multilingual.
- Yıldırım, F. (2009). “Anadolu ağızlarında sınırlama gösteren yapılar. *Türk Dilleri Araştırmaları*. C. 19, ss. 185-221.
- Yüce, N. (1993). *Mukaddimetü'l-Edeb giriş- dil özellikleri -Metin- İndeks*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 535.